

70. výročí vzniku Československé republiky

Vyhlášení samostatného československého státu 28. října roku 1918 patří k nejvýznamnějším mezníkům novodobých dějin našich národů. Nejvištnějším smyslem a podstatou těchto dějin byl zápas za národní a sociální spravedlnost, za vyřešení nejzákladnějších problémů života pracujícího lidu.

Vytvořením společného státu Čechů a Slováků před sedmdesáti lety byl učiněn rozhodující krok k jejich národní svobodě a státní nezávislosti. Po staletých zápasech za právo na život, za národní existenci, za mateřský jazyk se Češi a Slováci jako dva nejbližší bratrské národy opět spojily v jednotném státním celku. Proto se 28. říjen roku 1918 tak hluboce vryl do paměti a povědomí lidu.

Vznik Československé republiky provází řada legend, které buržoazie záměrně vytvářela, podporovala a šířila, aby zastřela rozhodující význam revoluční aktivity dělnické třídy, krácející v čele širokých lidových mas v zápase za dosažení národní svobody a státní samostatnosti, zejména však vliv Velké říjnové socialistické revoluce na vývoj událostí vedoucích k vzniku Československa.

Je známou skutečností, že ani ti představitelé naší buržoazie, jimž mnozí historikové připsují jednoznačné zásluhy na vytvoření republiky jako T. G. Masaryk, E. Beneš a M. R. Štefánik neměli jasnou koncepci o územním a státotvorném uspořádání a vytvořili si ji až později pod vlivem probíhajících událostí. Dlouho však interpretovali rozdělení Rakousko-Uherska především jako oslabení Německa a zamezení jeho expanzivních plánů. Odtud vycházely všechny předválečné plány českých politiků nejen na federalizaci Rakousko-Uherska, ale i všechny ty plány na

zahraničněpolitickou orientaci francouzskou či ruskou, vždy však protiněmeckou. Značná část buržoazie původně o rozbití rakousko-uherské monarchie vůbec neuvažovala a své postoje k otázce spojení Čechů a Slováků v jednotném státě začala přijímat až pod tlakem lidových mas, ovlivněných idejemi Velké říjnové socialistické revoluce.

Mohutné stávky v posledních týdnech roku 1917 a v průběhu roku 1918 otřáslly Rakousko-Uherskem více než válečné neúspěchy jeho armád na frontách. Byl to zejména leninský Dekret o míru, proklamující zásadu sebeurčení národů jako jednu ze stěžejních podmínek mírového uspořádání, jehož se dovolával český a slovenský národ, když se v mohutných stávkových bouřích hlásil o svou samostatnost.

Rakousko-Uhersko se rozpadlo v důsledku ostrých třídních, sociálních a národnostních rozporů, jejichž vyhrančenost zvyšoval pronikavý vliv Vítězného října a v něm zrozeného prvního dělnicko-rolnického státu. Byl to jeho příklad, který radikalizoval lidové masy a inspiroval je k řadě revolučních vystoupení na frontách i v zázemí. Toto lidové hnutí vedlo v českých zemích ještě před skončením války k 14. říjnu roku 1918, kdy lid v čele s dělnickou třídou v průběhu generální stávky proklamoval vytvoření národně a sociálně spravedlivé Československé republiky. Ono vedlo později také k Martinšské deklaraci, v níž Slovenská národní rada, která podobně jako Národní výbor v českých zemích vystupovala jménem svého národa, proklamovala rozchod s Uherskem a přihlásila se jménem slovenského národa k společnému státu Čechů a Slováků.

Československá republika tedy vznikla před sedmdesáti lety z vůle a z boje našeho lidu. Navybovaly již čs. legie ani to nebyl „dar prezidenta Wilsona československému národu“ za údajnou oddanost ideálům „svobodného“ světa, jak nám to někteří ještě dnes rádi namlouvají. Lloyd George, tehdejší britský ministerský předseda po letech sám přiznal, že dohodové mocnosti neměly v úmyslu rozdělit Rakousko-Uhersko, že však „dříve, než mohly uvažovat o míru s Rakouskem, byly konfrontovány s hotovým a nezvratitelným faktem“.

Vznik společného státu Čechů a Slováků vytvořil příznivější podmínky pro další vývoj jejich národního života. Dalekosáhlý význam mělo také to, že dělnická třída a pod jejím vedením všichni pracující získali širší prostor pro vlastní zápas za naplnění sociálních a politických požadavků. To byl výrazný dějinný pokrok v porovnání s podmínkami v polofeudální, militaristické monarchii. Ovšem i tento pokrok byl historicky podmíněn.

Fakt, že sociální demokracie, tehdy nejmasovější a nejsilnější politická strana nebyla schopna postavit se do čela národně osvobozovacího boje, že tu ještě nebyla vskutku revoluční strana leninského typu, umožnil buržoazii zmocnit se vedení probíhající národní a demokratické revoluce a využít jejich výsledků ve svůj prospěch. To jí umožnilo zvítězit i v rozhodujícím střetnutí o politickou moc v republice. Vládnoucí silou ve státě se stala česká buržoazie. Slovenská buržoazie se na státní moci podílela v omezeném rozsahu. Politicky i hospodářsky zaujímala druhořadé postavení.

Československá republika byla od svého vzniku státem buržoazním. Její třídní charakter znemožňoval sociální osvobození pracujících a vyřešení základních problémů existence obou národů. **Rozpor mezi buržoazií a dělnickou třídou se stal rozhodující dominantou celého dalšího vývoje republiky.**

Základním předpokladem zajištění panství buržoazie v novém československém státě bylo vybudování spolehlivého mocenského aparátu. Česká buržoazie se rozhodla v maximální míře využít monarchistickou státní mašinérii. Již první zákon z 28. října roku 1918 stanovil, že všechny dosavadní zákony a nařízení zůstanou v platnosti a že staré administrativní správní instituce budou pokračovat ve své činnosti. Národní výbor převzal „osvědčený“ policejní a četnický aparát. Národní výbory v okresech a v obcích, jež se vytvářely za široké účasti lidu ve dnech

převratu, byly s velkým spěchem již v prosinci roku 1918 rozpuštěny.

Rozšířením Národního výboru na základě volebních výsledků z roku 1911 vzniklo již v listopadu roku 1918 Prozatímní národní shromáždění, které zvolilo prezidentem republiky T. G. Masaryka, kolem jehož osoby se později zformovala tzv. skupina Hradu, která představovala hlavní politickou oporu buržoazně demokratického zřízení. Předsedou první vlády republiky byl jmenován vůdce národně demokratické strany Karel Kramář. Jejimi členy se stali také zástupci sociální demokracie a národních socialistů.

Už tato první vláda tzv. všenárodní koalice, aby otupila ostří revolučního hnutí, zejména dělnické třídy, přijala řadu demokratických a sociálních opatření. Byla uzákoněna svoboda shromažďování, svoboda projevu, tisku, organizování i svoboda stávková. Zákonem byla potvrzena osmihodinová pracovní doba, státní podpora v nezaměstnanosti i další sociální opatření. Přirozeně, legalizovala se pouze ta opatření, jež si lid vybojoval v období první revoluční vlny.

Jestliže mocenskopolitický systém vládnoucí třídy takto rozšiřoval demokratická práva a svobodu občanů, nebylo to nikdy výsledkem porozumění buržoazie pro potřeby pracujících, ale vždy to byl jen výsledek trvalého boje a tlaku lidových mas, výsledek ostrých sociálně revolučních procesů.

Protože však moc zůstala v rukou buržoazie, tužby lidu, aby se Československá republika stala také státem sociálně spravedlivým, splněny nebyly. Dělnická třída ještě neměla dostatečné zkušenosti, aby probíhající národně demokratickou revoluci mohla převést v revoluci socialistickou. Pravicové vedení sociální demokracie má velkou odpovědnost za to, že nebyly využity ony příznivé vnitřní i mezinárodní podmínky pro rozvoj revolučního hnutí v zemi. Bezprostředně po vzniku samostatného státu, kdy na široké lidové vrstvy nejvíce doléhaly důsledky války a buržoazie tvrdě upevňovala své pozice na úkor pracujících, se vedení sociální demokracie naopak snažilo oslabit jejich politickou aktivitu. Tuto svoji historickou zradu na zájmech naší dělnické třídy dovršilo pravicové vedení sociální demokracie aktivní účastí na potlačení jejího revolučního vystoupení v prosinci roku 1920, kdy se definitivně rozhodlo o charakteru státu jako republiky buržoazní, která se stala na celé čtvrtstoletí nerozlučnou součástí světové soustavy kapitalismu. V situaci, kdy se Evropou prohnaly mohutné revo-

luční vlny, dosáhla západní buržoazie svého cíle, aby u nás zvitlil takový režim, jenž by byl spolehlivým článkem pevné hráze proti všude pronikajícím idejím Velké říjnové revoluce.

Žel, v naší historii je mnoho důkazů, že vládnoucí buržoazie plnila tento úkol s maximální horlivostí. Tato horlivost, demonstrována především T. G. Masarykem a E. Benešem, se projevila od samého začátku v zásadně odmítavém postoji vůči mladému sovětskému státu. Jejich stoupenci však neodmítali prvý stát dělníků a rolníků pouze platonicky v duchu Masarykových humanitních ideálů, ale naopak, pod praporem těchto ideálů vojensky vystoupili za pomoci československých legií v Rusku proti sovětské moci. Pod stejnými hesly „svobody“ a „mravnosti“ v roce 1919 bezohledně potlačili Slovenskou republiku rad a pomohli silám mezinárodní reakce v krvi utopit Maďarskou republiku rad.

Skutečnost, že buržoazní Československo bylo jedním z posledních států, který až do roku 1934 tvrdě odmítal vzít na vědomí existenci Sovětského svazu, přetrvávání uvedeného přesvědčení a protisovětskou orientaci čs. buržoazie jednoznačně potvrzuje.

Nejdůležitějším předpokladem mocenského upevnění nové státní struktury po 28. říjnu roku 1918 bylo vytvoření ozbrojených sil. Pokud šlo o policii a z části i četnictvo Národní výbor v podstatě převzal až na výjimky celou organizační strukturu.

Prvními ozbrojenými jednotkami, které zajišťovaly politickou moc Národního výboru po 28. říjnu byly jednotky dobrovolníků, v nichž hrály důležitou úlohu sokolské oddíly. V Praze bylo zřízeno vojenské zemské velitelství, jemuž bylo svěřeno velení nad všemi ozbrojenými jednotkami nového státu a krátce poté vrchní vojenské velitelství.

Skutečnost, že první československá vláda převzala celý mocenský aparát Rakousko-Uherska, znamenala také převzetí jeho vojenského aparátu, jenž se postupně přizpůsoboval novým teritoriálním a mocenským podmínkám. Již 15. listopadu roku 1918 vzniklo ministerstvo národní obrany v čele s V. Klobáčkem, které převzalo úkoly předešlých orgánů — výboru národní obrany a zejména vrchního vojenského velitelství. Vláda však převzala také základní rakouské branné zákony a celý systém velitelství a náhradních těles.

První prozatímní ústava republiky určila, že nejvyšším orgánem vojenské velitelské moci je prezident republiky jako

vrchní velitel československé branné moci. Na počátku roku 1919 byly vytvořeny Vojenská kancelář prezidenta republiky a jako orgán všeobecného dohledu generální inspektorát. Pro úkoly povšechné přípravy obrany státu byl vybudován při ministerstvu národní obrany hlavní štáb.

V prvních měsících po 28. říjnu byla vojenská síla Československé republiky malá. Přes existující nadšení z nabytí národní svobody nebylo snadné získat po čtyřech letech ukrutné války, jež si vyžádala obrovské oběti na lidských životech, mladé muže pro vojenskou službu. Proto vláda republiky vkládala velké naděje do vojáků vracějících se ze zahraničí, především z Itálie a Francie. Velmi spoléhala také na pomoc států vítězné Dohody.

Již počátkem listopadu roku 1918 jednal čs. ministr zahraničních věcí E. Beneš v Paříži o vyslání francouzské vojenské mise, která měla výstavbu jednotné československé armády organizovat.

Na základě smlouvy o postavení francouzské vojenské mise podepsané 20. ledna roku 1918 bylo stanoveno, že náčelník mise bude zároveň náčelníkem hlavního štábu československé armády. Tak byl v červnu roku 1919 nejvyšším velitelem československé armády jmenován náčelník francouzské mise generál Maurice Pellé.

V důsledku uvedených skutečností další **vývoj československé armády probíhal bezprostředně pod francouzským vlivem.** Už 1. října roku 1919 se zvýšil i početní stav mise, a to na 147 důstojníků a 202 poddůstojníků a mužstva. V létě roku 1920 působilo na ministerstvu národní obrany a v hlavním štábu 35 francouzských generálů a důstojníků a 66 poddůstojníků. Přímou u vojsk působilo 12 generálů a 28 důstojníků a 40 poddůstojníků, hlavně na zemských velitelstvích a velitelstvích divízi. Francouzští generálové a vysocí důstojníci byli jmenováni zemskými veliteli a veliteli divízi. Na vojenských školách a kursech bylo 31 důstojníků a 88 poddůstojníků. Francouzská vojenská mise měla ve svých rukou prakticky celé vedení československé armády.

Skutečnost, že příslušníci francouzské vojenské mise nepodléhali disciplinárně československým vojenským orgánům, vedla k jejich nadřazenosti a z ní pramenící nerovnoprávnosti a mnohdy i ke sporům, jež přetrvávaly až do roku 1925, kdy bylo rozhodující postavení mise podstatně omezeno a v některých směrech až do skončení její působnosti v Československu. Velmi negativně působil např. fakt, že platy francouzských důstojníků, generálů a všech

příslušníků vojenské mise byly více než sedmkrát vyšší než platy domácích československých důstojníků a generálů.

Vliv francouzské vojenské mise byl určující už při přípravě branného zákona č. 193/20 z 19. března roku 1920. Přijatý branný zákon určil všeobecnou brannou povinnost pro všechny občany. Mírový stav armády měl činit 150 000 mužů. Doplnovací systém byl převzat z bývalého Rakousko-Uherska. Vliv francouzské armády se projevoval především v organizaci, ve vnitřním členění štábů a ve vojenském školství československé armády. K budování „branné soustavy Republiky československé na podkladě miličním“, jak to bylo zakotveno v paragrafu 1 branného zákona, za celou dobu trvání buržoazního Československa nikdy nedošlo. Organizační prvky československé armády byly určeny různými řády a předpisy, zejména základním organizačním řádem Org-102 z roku 1920.

Výstavba a celý vývoj armády plný provizorií a různých, hlavně organizačních improvizací, se uskutečňovaly v době, kdy na mnoha místech československého území probíhaly intenzivní válečné akce, zejména na Slovensku, v oblastech československo-maďarského a československo-polského pohraničí. Značně složitá byla i situace v pohraničí českých zemí.

Buržoazní vláda už od roku 1919 uznala za potřebné připravit a neustále upravit plány na použití armády také proti „vnitřním“ nepokojům. Tam, kde se zjišťovalo, že se vojáci více sblížili s místním obyvatelstvem, jako tomu bylo například na Kladně, začal hlavní štáb československé armády vojenské posádky postupně vyměňovat.

Velmi brzy se začalo také intenzivně pracovat na zdokonalování různých orientačních předpisů a připravovaly se plány vlastních vojenských asistencí při různých příležitostech. Případů, kdy vedle četníků stáli i vojáci se zbraní v ruce proti stávkujícím či hladovým nezaměstnaným v letech masarykovské demokracie nebylo málo.

Základní úkol bezprostředně po 28. říjnu roku 1918 i v letech následujících spočíval v budování jednotného armádního organismu, jenž by sloužil bezvýhradně těmto zájmům domácí buržoazie a imperialistickým, zejména protisovětským cílům západních kapitalistických států. Tuto její úlohu a její poslání v celém období existence buržoazní republiky výstižně vyjádřila již důvodová zpráva k brannému zákonu z 19. března roku 1920, v níž se

pravilo: „Pro naše spojení, jichž získání bude cílem naší zahraniční politiky, budeme mít jen tehdy hodnotu, jestliže budeme disponovati hotovou stálou armádou.“ Této zásady se buržoazie při budování armády vždy pevně držela.

Celý meziválečný vývoj Československé republiky prokazoval třídní podmíněnost tohoto státního celku. Zájmy vládnoucí buržoazie se stále více dostávaly do rozporu se zájmy lidových vrstev, zejména dělnické třídy. Za celých dvacet let její neomezené moci se jí však nepodařilo vyřešit žádnou ze základních otázek existence našich národů.

Nejvíce zůstala dlužna řešení sociální otázky. Růst bohatství na jedné straně, vykořisťování, nezaměstnanost, bída a hlad na straně druhé vedly po čas celé existence republiky k neustálým sociálním konfliktům.

Vládnoucí buržoazie nebyla schopna dořešit ani národnostní otázku, popíráním svébytnosti slovenského národa a hlásáním tzv. českoslovakismu.

Buržoazie nakonec nebyla schopna zajistit ani mezinárodní bezpečnost republiky. Orientací zahraniční politiky Československa na vedoucí kapitalistické mocnosti, při které vždy dávala přednost zájmům svým před. zájm., národními zájmy lidu, přivedla po postupném rozkladu versailleského systému republiku v roce 1938 k Mnichovu, jehož 50. výročí jsme si také připomínali, a nakonec k likvidaci.

Politika buržoazie, která se v roce 1918 chopila moci v zemi tak vedla k národním katastrofám, k nacistické okupaci.

Porážka fašismu a osvobození Československa Sovětskou armádou a domácími vlasteneckými silami v čele s komunisty, vytvořily podmínky pro obnovení československého státu na nových, skutečně demokratických základech.

Důslednou politikou zkušene a jednotné dělnické třídy a komunistické strany se podařilo po skončení 2. světové války vytvořit lidově demokratický stát s orientací na spolehlivé zahraniční partnery a vybudovat odpovídající státní aparát včetně armády. V krátké době se podařilo dělnické třídě naplnit záměr Košíckého vládního programu a uskutečnit pro lid to, co se nepodařilo za celou dobu existence předmnichovské republiky.

Vstup Československa na cestu budování socialismu v únoru roku 1948 zahájil novou etapu v jeho dějinách. Za čtyři desetiletí této cesty zvětšil náš pracující lid pod vedením Komunistické strany Československa hospodářský potenciál země, do-

sáhl vynikajících úspěchů ve vědě, kultuře a ve všech oblastech života společnosti.

Díky důsledné leninské národnostní politice Komunistické strany Československa se dále upevnilo přátelství a spolupráce obou bratrských národů a všech národností Československa, spojených v jednotném federativním socialistickém státě na základě ústavního zákona o čs. socialistické federaci, přijatého před dvaceti lety — 27. října roku 1968.

Sedmdesáté výročí vzniku Československé republiky si připomínáme uprostřed čínorodé práce, kterou rozvíjíme při realizaci programu XVII. sjezdu KSČ a plnění náročných úkolů přestavby. Úspěchy, jichž jsme dosáhli při budování a rozví-

jení socialistické společnosti, nás naplňují hrdostí. Teprve v socialistickém Československu, jehož samostatnost a nezávislost jsou spolehlivě zajištěny spojenectvím se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy, se vytvořily optimální podmínky pro pokojnou mírovou práci, všestranný rozvoj a šťastný život nejširších vrstev našeho lidu.

Vznik samostatného československého státu v říjnu roku 1918 byl událostí, která znamenala velmi důležitý předěl v životě našich národů, všeho našeho lidu. Sedm desetiletí, jež od té doby uplynula, byla nejen obdobím dramatických zápasů, ale jsou také bohatým zdrojem poučení pro současnou i příští generaci.